

BOZKURT VE PEKER'İN DEVRİM TARİHİ DERS KİTAPLARI

Sina AKŞİN

İlk kez 1932 yılında Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip yüksekokullarda Devrim tarihi derslerinin konması gerektiğini savunmuştu.¹ Ertesi yıl Darülfünunun kapatılıp yerine İstanbul Üniversitesinin kurulmasıyla birlikte bu düşünce uygulamaya sokuldu. Zaten Darülfünundan önemli bir yakınma konusu da, bu kurumun Atatürk devrimine gerektiği gibi ayak uyduramamasıydı. Bir görüşe göre bu dersleri koymak üniversite gençliğini o sıralar birden sarmağa başlayan faşist, nazi ve komünist akımlar karşısında bir zorunluluk halini almıştı.² Dersler 4 Mart 1934'te başlamış ve şu kişiler görevlendirilmişlerdi : dış siyaset boyutunu Yusuf Hikmet Bayur, iktisat boyutunu Yusuf Kemal Tengirşenk, Türk Devrimi'nin başka devrimlerle karşılaştırılmasını Mahmut Esat Bozkurt, dünyadaki siyasal parti ve sistemler karşısında Türk Devrimi'ni Recep Peker anlatacaktı. Bu dersler kitap haline de getirildi.

Bozkurt'un kitabının 1940'da yayımlanmasına karşılık, diğerlerinininki 1935'te yayımlanmıştır. Bozkurt'un *Atatürk İhtilali* başlığını taşıyan yapıtı³, "Atatürk'e" başlıklı bir sayfalık bir sunuşla başlıyor. Sunuş iki parça halindedir. Birinci parça 15 Eylül 1937 tarihini taşıyor. İkinci parçanın tarihi 9 Mart 1940'tur. "Atatürk'e"den sonraki Önsöz'de ise 8 Mart 1934'te İstanbul Üniversitesinde verilen ilk dersin önsözü olduğu belirtiliyor. Bir de 500 sayfalık kitabın yarısı kadarını oluşturan "Ekler" bölümü (s. 229-500) var ki, burada Almanlar'ın Girit İstilasına (s. 478) ve Alman-Rus Savaşına (s. 391) atıflar vardır. Bu olaylar bizi 1941'in ortasına getirir. Bundan, tahminen şöyle bir takvim çıkarılabileceğini sanıyorum. Kitap 1934'te yazılmaya başlamış 1937 dolayların-

- 1 Özkan İzgi, "Türk İnkılap Tarihi Derslerinin Metod ve Kaynaldar Açısından İncelenmesi, I. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Semineri (11-13 Mayıs 1985) (Erdal Aslan, *Devrim Tarihi Ders Kitapları*, İzmir, DEÜALİTE Y. Lisans Tezi, 1992, s. 26'dan)
- 2 Mehmet Akçay, "Atatürk Devrinde ve Bugün Gençliğin Bunalımları", *Milliyet*, 29 Ekim 1968 (Aslan a.g.e., s. 28'den).
- 3 Hakkı Uyar'ın saptamasına göre Bozkurt'un yayımlanan kitabını 2 cilt daha izleyecekti. I. cilt : İhtilaller felsefesi ve ihtilaller içinde Kemalizm ; 2. cilt : Türk ulusunun ayağa kalkışı ve yeni devletin kurulması ; 3. cilt : TC'de özel, kamu, sosyal, ve siyasal haklar. H. Uyar, "Türk Devrimi'ni Teorileştirme Çabaları : Mahmut Esat Bozkurt Örneği - I", *Tarih ve Toplum*, Kasım 1993, sy. 119, s. 12. Bozkurt ve Peker'in kitaplarının künyeleri : Dr. Mahmut Esat Bozkurt (İnkılabı Enstitüsü Profesörlerinden), *Atatürk İhtilali : Türk İnkılabı Tarihi Enstitüsü Derslerinden*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İnkılap Enstitüsü, 1940. Recep Peker, *İnkılab Dersleri Notları* (Bu dersler, 1934-1935 okutma yılında Ankara ve İstanbul Üniversitelerinde verilmiştir. Bu talebe notları gözden geçirilmiştir.), Ankara, Ulus Basımevi, 1935.

da tamamlanmış sonra 1941'e kadar "Ekler" bölümü yazılmış. Kitabın 1940 olarak gösterilen basım tarihi de gerçek dışı olmalıdır. Kitap en erken 1941'in 2. yarısında basılmış olabilir. Bozkurt'un önce yazmış olduğu samlanabilecek bölümleri sonradan gözden geçirdiği ya da yeniden yazdığı anlaşılıyor. Örneğin 128. sayfada *Times*'de Atatürk'ün ölümü üzerine yazılanlar yer almaktadır.

İşaret ettiğim üzere, Bozkurt ve Peker aralarında bir işbölümü yaptıklarından, kitaplarını karşılaştırmak anlamsız görünebilir. Bu, bir ölçüde doğru olmakla birlikte, yine de bir takım konularda iki yazarın da görüşlerini açıkladıkları görülmektedir. Bu noktalar üzerinde duracağım, ama ayrıca her iki kitabın bana ilginç gelen bazı özelliklerine de değineceğim. İki kitabın olmasından, daha da önemlisi, birinin Atatürk, öbürünün İnönü döneminde yayımlanmış olmasından kaynaklanabilir. Bu tür bir itiraz da yerindedir ve saptamalarım ve vardığım sonuçlar değerlendirilirken bu husus hesaba katılmalıdır.

Bozkurt'un Üslubu : Bozkurt'un göze çarpan bir özelliği üslubudur. Peker'in görece kuru sayılabilecek üslubuna göre Bozkurt'un üslubu heyecanlı, coşkudur. Abartmaya kaçabilmektedir. Belki bilimselliğe elverişli bir üslup değildir. İçerik kadar, üslup da ihtilalcidir. İki örnek :

"Demeyiniz ki,

İnsanlar ve milletler şahıslarında tasarruf edemezler mi ?

Ederler ve istedikleri gibi..

Fakat bu tasarruf bir şartla mukayyettir. İleriye doğru yükselmeğe ve yaşamağa doğru.

Geriye doğru.. ölüme doğru asla tasarruf edemezler." (s. 72)

"Tarih nerede durursa!

Fakat tarih durmayacaktır.

Durmak, ölmek demektir!

Hayat ilerlemede, ilerilerdedir.

Faşistlik hayatı gerilerde arıyor..

Ölecektir!." (s. 398)

Bu cümlelerin dizilişi mısraları andırmaktadır. Bozkurt'un havası ve edası yer yer bana Nazım Hikmet'i anımsatmaktadır. Şairlerden örnek verirken N. Hikmet'e de yer ver-

mesi (s. 321) ondan etkilendiğinin bir işareti sayılabilir belki. Peker'in üslubunun görece kuruluşu söz konusu olmakla birlikte, o da İnkılap derslerinin amacını İnkılap devrini yaşamış olanların ruhlarındaki "sıcaklığı ve heyecanı" gençlere "aşlamak" olarak tanımlıyor (s. 1).

İhtilal ve İnkılap : Bozkurt İhtilal sözcüğünü inkılapa yeğliyor. İhtilalde "failliği", inkılapta "mefulluğu" buluyor. Ali Reşat'ın Fransa'da 1789 hareketini ihtilal diye anlattığını, II. Abdülhamit'in İnkılap sözcüğünü yeğlediğini, Atatürk'ün de ihtilali sevdiğini belirtiyor (s. 232-4). Ona göre Tanzimat, Islahat Fermanları İnkılapdır (s. 492). Peker İnkılap sözcüğünü neden yeğlediğini açıklamıyor.

Peker inkılabı şöyle tanımlıyor : "İnkılab ; bir sosyal bünyeden geri, eğri, fena, eski, haksız ve zararlı ve varsa bunları birden yerinden söküp onların yerine ileriye, doğruyu, iyiyi, yeniyi ve faydalıyı koymaktır... Onları öylece koyduktan sonra büyük bir sıcaklıkla davaya yapışıp sökülen şeylerin geri dönmemesini, konan şeylerin yaşamasını, yerleşmesini temin edecek bir sistem kurmak ve işletmek de inkılabın değişmez şartıdır." (s.7)

Bozkurt'un ihtilal tanımı şöyle : "İhtilâl tam ve kâmil anlamlı hükmünü yürütebilmek için dört unsuru kavramalıdır. Siyasal, sosyal ve bilhassa ekonomik alana girmeli ve ileri bir rejim kurmalıdır. Bu bakımdan eskiliğin yerini, yine bu bakımlardan yeni bir nizam almalıdır." (s. 66)

Görülüyor ki Peker'in tanımı hayli soyuttur. Bozkurt'un "bilhassa" ekonomik alanı belirtmesi Marx'çı bir etkileme sayılabilir.

Peker'e göre iki tür inkılap vardır. Hürriyet inkılabı sarayın ve onunla birlikte aristokrasi, din kurumlarının baskı ve zulmüne karşı yapılmıştır (s. 15 v.d.). Liberalizm olarak dile getirilmiştir. Sınıf İnkılabı ise sanayi devrimi üzerine ortaya çıkan işçi sınıfının sanayici durumundaki burjuvaziye karşı tepkisinin sonucudur (s. 28 v.d.). Sosyalizm olarak dile getirilmiştir. Sonra sınıf inkılabına tepkiler vardır ki, faşizm ve nasyonal sosyalizm buna örnektir (s. 44 v.d.).

Bozkurt'a göre ihtilal Locke'nin dediği gibi ancak belirli durumlarda hak olmaz, mutlak bir hak olmalıdır (s. 165-6). Bozkurt bu arada Jefferson'un her 20 yılda bir ihtilal olmasının "her millet" için iyi olacağı görüşüne de yer veriyor (s. 187). Bozkurt, fikrin büyük önemine inanıyor-yalnız ihtilallerde değil, genel olarak da. Dünyaya egemen olan fatih kılıçları değil, düşünenlerin fikirleridir. Ama fikir, kuvveti de yanında bulursa daha

çabuk başarıya ulaşır (s. 225). Dünya ve Türk tarihinden örnekler de bunu gösteriyor (s. 485-7). 1919 ihtilalinin arkasında "aşağı yukarı" bir yüzyıllık "kültür" (düşünce) vardı.

Bozkurt'un görüşüne göre önderler ihtilallerde yaşamsal bir yere sahiptirler. İhtilali aydınlar, şefler yapar, ama milletle beraber : "... hareketleri, icraatları milletin yüksek menfaatlarının ifadesinden başka bir şey değildir" (s. 203-5). Zaten Bozkurt tarihin kahramanlar tarafından oluşturulduğunu düşünmektedir : "İhtilallerin genişliği ve kavrayışı şeflerin kafalarının harice bir aksidir. Son Türk ihtilâli Atatürk'ün kafasının bir fotoğrafisinden başka bir şey değildir." (s. 73). Nitekim Bozkurt Carlyle'ı onaylayarak anar (s. 266). Kitabının adı da *Atatürk İhtilâl*'dir zaten. Yazar Atatürk'ü İskender, Petro, Napolyon, Anibal, Sezar, Washington, Roosevelt, Mussolini, Hitler'le karşılaştırmakta ve Atatürk'ü hepsinden üstün bulmaktadır (s. 118-31). Bozkurt önderden yüksek bir ülkücülük ve erdem beklemektedir : "Devlet adamları fakir ölmelidirler ki idare ettikleri milletler zengin ve mesut olsunlar. Devlet adamları cep doldurmaya kalkarlarsa millet fakir, bedbaht, dava münhezim olur." (s. 83).

Peker'e göre inkılap "Atatürk inkılabı" değil, "Türk inkılabıdır". Ona göre "Şef, kendi ruhunda beslediği heyecan ve hararetle partisini ve muhitini ısıtır, aydınlatır." (s.63). Ama "... medeni ve değerli insanların bilgilerini, tecrübelerini, zekalarını hiçe indiren ve şefi zamanımız telakkisine uymayan yapma bir büyültüşle peygamberleştiren", önderi izleyen kişileri sürü yapan fikirler de yanlıştır. "Tek insanın değeri ne olursa olsun, bugünün yüce ve zorlu işlerini başarma bakımından bu değer verimi sıfırdır. Bugünkü yaşayışta, ulusca üstün olmak gerektir." (s. 65). Tek parti yönetiminde biraz sivri sayılabilecek bu düşünceyle noktalanan ve 2 sayfa süren şeflik üzerine incelemede Atatürk'ün adı hiç anılmamıştır. İnkılap iktidara gelince otoriteden halka doğru devam etmiş ve o zaman gerçeklere uzak kalmış tabakalardan direnmelerle karşılaşmıştır (s.10-1).

Bozkurt'un önderlere tanıdığı aşırı önemin bir sonucu olarak, ona göre devrimin olabilmesi için söz konusu toplumun ileri, gelişmiş olması gerekmez. Tersine, geri ülkelerde ihtilal daha kolay başarıya ulaşır. Yazar bunu ısrarla vurguluyor ve karşıtını savunan görüşü "seviye safsatası" diye niteliyor. "Dünyanın en ileri ve en son rejimi olan Komünizm, kabul etmek lazımdır ki dünyanın en müterakki değil, genel kültür bakımından en geri memleketlerinden birinde tatbik alanı bulabilmiştir." (s. 136). Seviye safsatası yapan Abdülhamit ve Ahmet Emin gibi kişilere çatıyor ve Namık Kemal'den (s. 463), Sadullah Paşa'dan karşı düşünceler (s. 470-3) ortaya koyuyor (s. 144-6). Yalnız bu durumda başarının iki koşulu vardır. Birincisi ihtilalin çekilen ızdıraplara

merhem olmasıdır. İkincisi, "eskilikle midelerini şişirenleri" yok etmektir, çünkü bunlar halkı ihtilal aleyhinde kışkırtırlar (s. 136-7). Robespierre de haklı olarak öyle düşünüyordu (s. 142). Aynı biçimde yalandan ihtilalden yana görünüp, fırsat buldukça onun aleyhinde çalışan münafıkları da ihtilalden temizlemek, yalanlarını yüzlerine vurmak gerekir (s. 480-1).

Bozkurt'un ihtilalci bir düşüncesi de egemenlik hakkına dayanarak bir ulusun geri gitme hakkını kabul etmemesidir. Ona göre geriler kötülüktür : "Bir ferdin, bir milletin ben hür olmıyacağım, esir olacağım demek hakkı yoktur." (s. 72). Buna benzer bir biçimde Peker de saray, aristokrasi, din gibi geri çevrelerin İnkılapçı örgütlere, parlamentoya girmelerine, parti kurmalarına karşıdır (s. 19-21).

Atatürk Devrimi'nin Mahiyeti Bozkurt'un Atatürk Devrimi'yle ilgili bir görüşü, benim bu devrimi anlatmak için kullandığım bütünsel (topyekun) kalkınma düşüncesine yakındır. Diyor ki, biz cumhuriyeti en ileri rejimdir diye kabul ettik. Anayasa hukuku ulus egemenliğini daha iyi gerçekleştiren bir düzen keşfettiği gün onu kabule hazır olacağımıza "şüphe yoktur" (s. 71). Başka bir yerde de şunları söylüyor : "... modern devletin amacı kendisini vücuda getiren insan kamunun manen ve maddeten saadetini temin ve istihsaldir.

Bu Amacı şöyle, kısaca ifade mümkündür.

Her şey halk için ve halkla beraber."

Sonra da 1921 Anayasasının 1. maddesini anıyor : "Hakimiyet bila kayıt ve şart milletindir. İdare usulu halkın bizzat ve fiilen mukadderatını idare etmesi esasına müstenittir."⁴ Ardından gelen yan başlık ise "Türk demokrasisinin anlamı"dır (s. 453). Bozkurt'a göre Kemalizm otoriter demokrasidir. Şef, otoritesini halktan alır, demokrasi de bundan başka birşey değildir. Ardından Atatürk'ün ölümünde Times gazetesinin, Atatürk düzeninin diktatörlük değil, otoriter demokrasi olduğu yönündeki görüşü zikrediliyor (s. 128-9).

Atatürk 1929'da *Medeni Bilgiler*'de siyasi düzenleri üçe ayırıyordu : monarşi, oligarşi, demokrasi (halkçılık). Ona göre en iyi düzen, "yükselen bir denizi" andıran demokrasiydi. Bunu da en iyi gerçekleştiren cumhuriyettir diyordu.⁵ Günümüzde ikinci

4 1924 Anayasasında bu maddenin 1. cümlesi 3. madde olarak yer alıyor. 2. cümle yoktur. 4. madde TBMM'nin milletin yegane ve hakiki temsilcisi olduğunu, millet adına hakimiyet hakkını kullandığını belirtiyor. Bu ifade, 1921 Anayasasının ilk maddesinin 2. cümlesi kadar demokratik değildir. Onun için Bozkurt'un yürürlükte olmayan 1921 Anayasasına başvurduğu anlaşılıyor.

cumhuriyetçiler 6 oku demokrasi oku yok diye eleştiriyorlar. Cumhuriyetin demokrasiyi içermediğini, çünkü geçmişte ve günümüzde demokratik olmayan pek çok cumhuriyet görüldüğünü söylüyorlar. Bu, doğrudur. Ama bizi ilgilendiren ve önemli olan, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuranların cumhuriyetçilik derken neyi amaçladıklarıdır. Gördüğümüz gibi, 1929'da Atatürk açıkça, ve dolaylı da olsa kitabında Bozkurt, cumhuriyet derken demokrasiyi de amaçlıyorlar. Peker bu konuya pek girmiyor.

Günümüzde Atatürkçülük deyince hemen 6 ok anlaşılıyor. Atatürkçülük diye bu anlatılıyor. Oysa Bozkurt'ta 6 ok pek az yer tutuyor, Peker'de ise doğrudan 6 oka bir kez olsun değinildiğini bile görmedim. Oysa 6 oku benimseyen 1931 tarihli CHP 3. Büyük Kurultayı sırasında Peker Genel Sekreterdi. 1935 Kurultayında da 6 okun anlamını o açıklamıştı. Peker'in kitabında nasıl olup da değinilmediğini anlamak zordur, zira siyasal partiler programlarını ele alan bölümde CHP programı da söz konusu edilmektedir (s. 63). Bozkurt'a gelince,⁵ 6 ilkeyi iki kez anıyor. Birincisinde bunları sıralıyor ve özel fasıllarda "mufassal malumat" verileceğini söylüyor (s. 32). Göze çarpan cihet, 6 ilke yerine 7 ilkenin yazılmış olmasıdır. Bu "fazladan" ilke en başa ve cumhuriyetçilikten önce yazılmış : "Ulus egemenliği (kayıtsız ve şartsız)". 6 ok diye sözünü ettiği ilkeleri neden 7'ye çıkarttığını yazar açıklamıyor. İkinci olarak 6 ilkeden söz edilmesi s. 369'dadır. "Türk ihtilâlinin verimi, sembolik altı ok içindedir ki buna *Kemalizm* diyoruz ve diyorlar." cümlesinden sonra 6 ok açıklamasız, yalnızca sıralanıyor. Kitapta doğrudan 6 oka başka bir değinme yoktur (6 ilkeden kimilerinin topluca değil de dağınık, tek tek ve 6 oktan söz etmeksizin incelenmesini saymıyorum).

Bozkurt laiklik konusunda ilginç şeyler anlatıyor. 1924 Anayasa tasarısı Atatürk başkanlığında bakan ve milletvekillerinden oluşan özel bir kurulda tartışılırken, Bozkurt devlet dini ile ilgili hükmün tasarıdan çıkarılmasını önermiş. Karabekir asabiyetle, Okyar ise "Biz İhtilâlciler miyiz?" diye itiraz etmişler. Onun üzerine Atatürk sonra ele alınır demiş (s. 429). Bozkurt devletin dininin olmasının abes olduğunu, çünkü ancak gerçek kişilerin dinin vecibelerini yerine getirebileceklerini, tüzel kişilerin dini olamayacağını düşünüyor (s. 426-8).

Şapka konusunda, bunun bir sorun olmadığını, asıl sorunun fese kutsallık veren, çıkarmayı mukaddesata hakaret sayan zihniyet olduğunu söylüyor. Şapka bu zihniyeti, bu fetişizmi "yerlere, çamurlara çalmak" için gerekliydi. Böylece ilerlemeye köstek olan "bu kara engel" sökülmiş, yıkılmış oldu (s. 148-9).

5 A. Afetinan, *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları* (Ankara, TTK-1988), s. 29.

Şimdi de Atatürk Devrimi'nin öbür siyasal düzenlerle karşılaştırılması konusu. Bozkurt'a göre Kemalizm'i komünizmden ayıran özellikler : Milliyetçilik (öbürü uluslararası)⁶, emperyalizmi red (öbürü komünist emperyalist), diktatörlüğü red (öbürü proleter diktatörlüğü), bireye mülkiyet ve girişim hakkı (öbüründe bunlar yok). Benzerlik : her ikisi cumhuriyetçidir. Kemalizm'i nasyonal sosyalizmden ayıran özellikler : ırkçı olmayan, kültür ve dile önem veren milliyetçilik (öbürü ırkçı), emperyalizmi red (öbürü emperyalist), ulus egemenliği ve bireysel diktatörlüğü red (öbürü bireysel dikta). Benzerlik : her ikisi de devlet sosyalistliği uygular, mülkiyet hakkı ve bireyi tanırlar. (Bozkurt devlet sosyalistliği deyimini devletçilik anlamında kullanıyor. Tabii nazilerin bireyciliği çok su götürür bir görüştür.) Kemalizm'i faşizmden ayıran özellikler : ulus egemenliği ve bireysel diktatörlüğü red (öbürü bireysel diktatörlük), ulus kendi kendini temsil eder (öbüründe milleti korporasyonlar temsil eder), emperyalizmi red (öbürü emperyalist, geri bir orta çağ rejimi), cumhuriyetçi (öbürü hükümdarlığı kabul eder) (s. 370-4).

Bozkurt bu rejimlerden hangisinin isabetli olduğunu soruyor ve faşizmin, nasyonal sosyalizmin üzerinde pek durmamakla birlikte, esas komünizmi ele alıyor. Ona göre komünizmin aksayan yanı, çok güzel olmasındadır. Bu yüzden ödünler vermek zorunda kalmıştır. Gerçekçi ve başarılı olan, devlet sosyalizmidir. Bu, "Hususi mülkiyeti tanıyan fakat insanın insan tarafından istismarını önlemek ve milli kalkınmayı başarmak için devlete ekonomik işlerde kontrol ve teşebbüs hak ve yetkilerini kabul eden bir sistemdir." (s.379). Almanya ve Türkiye kalkınmalarını buna borçludurlar. Türkiye'nin en büyük eksikliği motor uygarlığı çağında olmamıza rağmen, henüz motoru yapmak gücünü kazanmamış olmasıdır. Devletçilik bize yakında bunu da sağlayacaktır (s. 395-6). Ona göre faşistlik hayatı gerilerde aradığı için "ölecektir". Komünizm hayatı tarihin de ilerisinde aradığı için "düşecektir" (s. 398).

Bozkurt daha sonra insanlığın 5. çağı sorununu ele alıyor. İlk 4 çağ Barnave'a göre sırasıyla şöyledir : milletlerin tabii çağı, çoban millet çağı, çiftçi millet çağı, tüccar ve sanayici millet çağı. 5. çağ Marx'a göre "proleterlerin ihtilaliyle mutlak müsavaat" çağı olacaktır. Bozkurt'a göre 5. çağ komünizm değil, "sıkı bir devletçilik" çağı olacak, mutlak eşitlik değil, "insanlığın cıbilliyetine uygun" bir eşitlik çağı olacaktır (s. 248-50). Dikkat edilirse, yukarıda gördüğümüz üzere, Bozkurt faşizmin ve komünizmin başarısızlığa uğrayacaklarını tahmin ederken, nasyonal sosyalizm konusunda nedense susuyor. Burada ise insanlığın geleceğini devletçilikte gördüğünü söylüyor ki, Bozkurt'a

⁶ Bozkurt bununla birlikte Stalin'in Alman-Rus savaşında vatan savunmasından söz ettiğine, komünizmin başka konularda vermiş olduğu bir takım ödünlere dikkat çekiyor (s. 390-1).

göre devletçilik nasyonal sosyalizmin ve Kemalizmin iktisadi düzeni olduğuna göre, acaba Almanya'nın başarılı olacağını mı düşünüyordu? Kitabın 1941'in 2. yarısında basıma verildiğine göre, belki bunu düşünüyor olabilirdi. Bununla birlikte Bozkurt'un nasyonal sosyalizm ile Kemalizm arasında önemli 3 farkı vurguladığını gördük. (Ayrıca, savaşın bir kumar yönü olduğunu da herhalde düşünmüş olmalıdır.)

Şimdi gelelim Peker'in Atatürk Devrimi için söylediklerine. Yukarıda gördüğümüz gibi, Peker, Türk İnkılabının halktan geldiğini, iktidarı elde ettikten sonra otoriteden halka doğru devam ettiği görüşündedir (s. 10-1). Yine gördüğümüz üzere, Peker'e göre hürriyet inkılapları, sınıf inkılapları ve sınıf inkılabı reaksiyonları vardır. Türk inkılabı hürriyet inkılabı tipinden bir halk ihtilalidir : ".. sarayı yıktık, dinin devlet üzerindeki tesirlerini en keskin ve radikal bir formül ile kaldırdık." Fakat bunun yanında hürriyet inkılaplarının düştükleri birtakım tuzaklardan kaçınılabildi. Ekonomik liberalizmin üretici ve tüketiciler aleyhindeki suistimalleri önlendi (s. 17). Parlamantarizmin istikrarsızlıklara, sınıf kavgalarına ve hürriyet düşmanlarına olanak vermek gibi zaafılarından TBMM'nin hususi çalışma tarzı ile korunuldu (s17-9, 26). Öte yandan halk ihtilali olması halkçılığın bir sonucudur ki, bu da düzenin sınıflar arasında yan tutmaması, sınıf kavgasını reddetmesi demektir (s. 53-4).

Peker'e göre Türk inkılabı evrenseldir, yaşayışları geri olan insan yığınlarını uyardırıcı bir örnek olduğu gibi, Batı için de siyaset, iktisat, hatta din anlayışı bakımından dikkat ve ibretle üzerinde durulacak bir harekettir. Türkiye başkalarını sömürmeyen bir sanayi ülkesi olmak yolundadır. İnkılabının evrenselliğini sağlayan 3 özelliği vardır : Türkiye'nin jeopolitik önemi, Türk ulusunun tarihteki yüksek değeri, inkılabın tarihin olağandışı bir zamanına rastlaması (s. 54-6). Türk inkılabı en zor yapılmış olan inkılaptır, çünkü söküp attığı kurumlar çoktu, derin ve eskiydiler. Onun için zor kullanmak gerekmiştir (s. 8-9).

Peker'in önemle üzerinde durduğu iki konu vardır. Biri, devrimlerde kopyanın zararlıdır. Örneğin Fransız İnkılabının aydınlatıcı etkisi çok yararlıdır. Ama Almanya'nın Fransız parlamantarizmini aynen kopya etmesi, I. Dünya Savaşı sırasında bu ülkede çok yıkıcı etkiler yaptı (s. 23-5). Osmanlılar da 1876 Kanun-u Esasini uygulamakla kopyacılık tuzağına düşmüş oldular, 31 Mart olayı ile karşılaştılar. "Matbuat hürriyetinden istifade ederek yazdığı şeyler kanunla menedilemediği için bir gazeteci köprü üstünde öldürtüldü. Ne ona, ne de buna lüzum vardı." (s. 26). Türk İnkılabı ise hiç bir bakımdan kopya değildir. Peker, Atatürk'ün "Biz bize benzeriz." sözünü önemle vurguluyor (s. 27). Hürriyet, sınıf inkılaplarında olduğu gibi, sınıf inkılaplarına reaksiyon da kopya etmekten

kaçınmalıdır. Oysa Türkiye'de bunları öven bir zihniyet vardır. Fransa'da da Fransist hareket faşizmi ve nazizmi taklit etmek istemektedir. Oysa her ulus kendi özelliklerine göre başka yerlerdeki hareketlerden esinlenmelidir. (s. 52-3).

Peker'in üzerinde önemle durduğu ve örneğin Bozkurt'un üstünde o denli durmadığı ikinci konu bağımsızlıktır. Fransız, Amerikan, Rus İnkılaplarında söz konusu ülkelerin bağımsızlığı, Mondros sonrasındaki Türkiye'nin bağımsızlığı denli tehdit altında bulunmamıştı. Türk inkılabı "sarayla, bütün gerilik unsurlar ile ve hakikati anlamadan onlara uyan cahillerle boğuşmuş", aynı zamanda zorlu bir bağımsızlık mücadelesi de vermek zorunda kalmıştır. Peker'e göre istiklalsiz inkılap, yani çağdaş bir bağımlılık kadar, İnkılapsız istiklal, yani gerilik içinde bağımsızlık da kabul edilemez durumlardır (s. 11-4). Peker bağımsızlığa o denli önem veriyor ki, kitaptaki 9. ve son ders bu konuya ayrılmıştır. İç ve dış siyasette, orduda, adliyede, kültürde, hazinede, ekonomide istiklal üzerine bahisler olduğu gibi, uzun dönemde bağımsızlık için zararlı olacak uluslararası teşriki mesai ve ekonomik ve kültürel yayılma gibi konuların üzerinde de durulmaktadır (s. 104-18).

Atatürk'ün Taktikleri Bozkurt'a göre Atatürk eyleme geçeceği zamanı çok iyi hesapları. Bir zamanlama ustası ... Gerektiğinde uzun zaman sabreder, vaktin geldiğine hükmedince en köktenci adımları atmakta ıreddüt etmezdi-Cumhuriyetin ilanı, şapka, laiklikte olduğu gibi (s. 137-8). Yine Bozkurt'a göre, Atatürk önce yapıp, sonra anlatan, hesap veren, açıklayan bir önder. Yani eylemin önceliği söz konusu, Lenin gibi bir önderde ise genellikle önce yazı, ne yapacağını açıklama, ondan sonra eylemi görüyoruz. Bu gibilerde kuramın önceliği var (s. 194). Tabii bu, Atatürk'ün kuramsız davrandığı anlamına gelmez. Yalnızca kuramın ya da eylem planının gizli tutulması demektir. Atatürk'ün yaptıklarını onca yazmasına, açıklamasına, Peker, Tengirşenk, Bayur, Bozkurt'un çalışmalarına rağmen, Bozkurt, Atatürk ihtilalinin "ilmi ve mantıki müdafiiini" hala bulamadığından şikayetçidir. Ama yakında o da olacaktır, çünkü "Gençlik geliyor!" (s. 473).

Türkçülük: Her iki yazarda bugüne göre ileri derecede sayılabilecek bir Türkçülük söz konusudur. Bozkurt "Türk birliğinin bir gün hakikat olacağına inanım vardır... Onu görüyorum." demekte, ama hemen ardından "Fakat Marks'ın görüşlerinden, ilmi tahlillerinden, metodlarından hak ve hakikatler lehine istifade edilecek çok şeyler vardır." diye eklemektedir (s. 191-2). Başka bir yerde de şöyle diyor : "Türk ihtilali, öz türkerin elinde kalmalıdır... Türkün en kötüsü, türk olmayanın en iyisinden iyidir." (s. 228). Daha ilerde "herşey ve herşey önce türk milleti içindir. İslamlık, insanlık, bundan

sonra gelir." (s. 371) ve "Türk devleti işlerinin başına öz türkten başkası geçmemelidir." (s. 446) demektedir.

Bozkurt'un ilk alıntıda ortaya koyduğu Turancı düşünce muhtemelen Almanya'nın SSCB'ye saldırması üzerine bizdeki Turancı çevrelerin girmiş oldukları iyimserlik-belki çöşku-havasının bir yansımasıdır. (1941'de Almanlar Rusya'da başarılarını sürdürmektedirler.) Bunu yazaryazmaz Marx'a "selam" vermesi, Bozkurt'un böyle düşüncelerle pek rahat olmadığına göstergesi olabilir. Nitekim yukarıda onun Atatürk ihtilalinin milliyetçiliğini, Nazilerin ırkçı diye nitelendirdiği Milliyetçiliğinden kültür ve dil milliyetçiliği olarak ayırdığını gördük. Ayrıca unutulmamalıdır ki, 20'lerin, 30'ların söyleminde - yalnız Türkiye'de değil, dünyada da - ırkçı olmayanlarda bile ırkçılığı hatırlatan bir ulusçuluk etkilenmesi söz konusudur. Atatürk 1927'de Türk'ün damarlarındaki asil kandan söz edebilmiştir. Ama öte yandan ulusçuluğun daha yükselmiş olduğu 1933'de örneğin "Ne mutlu Türk olana" yerine "Ne Mutlu Türküm diyene" demiştir.

Bozkurt'a göre çok daha heyecansız olan Peker de kitabının 1. cümlesinde "... yeryüzünün arılık ve baylık bakımından üstün bir ulusu olan türkler" diye başlıyor, Osmanlı gerilemesi içinde Türk kanının "temiz" kaldığını söylüyor (s.5). Fakat daha sonra milliyetçilik türlerini açıklarken ilk önce sınır içi milliyetçilik türünü ele alıp Fransa ve İsviçre'yi örnek göstererek uzunca bir açıklama yapıyor ve Fransa'dan kana bakılmadığını, İsviçre'de ana dili Almanca, Fransızca, İtalyanca olanların İsviçreli ve İsviçre milletinden olduklarını anlatıyor. İkinci olarak anılan ırk ve kan milliyetçiliği için Almanya örnek gösteriliyor ve bu ülkede Alman kanından olmayanlara eşitlik tanınmadığı belirtiliyor. Üçüncü olarak antisemit milliyetçilik ele alınıyor. Anlaşılan bu milliyetçiliğin Almanlarınkinden farkı, bunun yalnızca Yahudileri, öbürünün bütün Alman kökenli olmayanları dışlaması. Peker antisemitliğin siyonizme yol açtığını söylüyor (s. 77-9).

Osmanlının Değerlendirilmesi: Bozkurt Osmanlılarda laikliğin bazı öğelerini bulur (s. 440-1). Osmanlıların en büyük günahı, Türk olmayanları Türklerin sirtından yaşatması olmuştur (s. 447). Bozkurt, cumhuriyetçi olarak, Osmanlı kusurlarını görmekle birlikte (s. 254-8, 492-5), onların parlak günlerindeki büyüklüklerini, kahramanlıklarını da yadsımaz, Fatih ve Yavuz'la övünür (s. 278-81). Bunlar büyük Türklerdir. Osmanlıların kötülemesi, sonunda Tanzimat ve Islahat Fermanları" inkılaplarına" yol açtı. I. Meşrutiyet bunları kanunlaştırdı, millet denetimi getirdi. Koca Reşit ve Mithat Paşaların heykelleri dikilmelidir (s. 87). Abdülhamit istibdadı büyük

bir gericilik oldu. II. Meşrutiyet geldiğinde, Osmanlı bir orta çağ devletine dönüşmüş bulunuyordu. Ve geç kalınmıştı. I. Dünya Savaşı Osmanlıyı yıktı (s. 495).

Peker Osmanlı üzerinde fazla durmuyor. Dünya tarihinin gelişmelerini özetlerken din ve saray telkincilerinin kötü etkileri yüzünden uygarlık alemine katılmadığımızı, geri kaldığımızı, Osmanlı'nın hemen bütün marifetlerinin savaş sanayii ile sınırlı olduğunu söylüyor. Devleti ve ülkeyi adam etmek için Tanzimat ve Meşrutiyet gibi bir kaç "küçük tecrübe" yapıldığını, bunların kök tutmadan sönüp gittiklerini anlatıyor (s. 2-6).

Son Söz : İki kitabı da çok ilginç buluyorum. Bozkurt gibi heyecanlı kişilerin Atatürk hareketi için ihtilal sözcüğünü benimsemelerine karşılık, çoğunlukla bizde inkılap sözcüğü yeğlenmiştir. Bu, çoğunluğun ve iktidar sahiplerinin ihtiyat duygularına ve ihtilal korkularına daha uygun düşüyordu. Öz Türkçe devrim, hem ihtilal, hem inkılap anlamına geldiği için köktenciler tarafından benimsendi. Bu belirsizlik, kimin kovuşturulup hapse atılacağını saptamakta zorluk çıkardığından, 12 Eylül yönetimini özenle inkılap sözcüğünü diriltti, devrimi kaldırmaya çalıştı.⁷

İki yazarın Atatürk'e yaklaşımlarında çarpıcı bir fark vardır. Peker kitabını Atatürk'ün sağlığında, 1935'te yayımlamıştır ve hep Türk inkılabı deyimini kullandığı gibi, Atatürk'ü pek az anmaktadır (galiba 4 kez : s.21, 27, 104, 118). Üstelik şeflerin rolü azımsanmaktadır. Bozkurt kitabını Atatürk'ün ölümünden hayli sonra yayımlamış ve bazan Türk ihtilali deyimini kullanıyorsa da, esas tercihini kitabına ad yapmıştır. Bozkurt'a göre tarihi Atatürk gibi kahramanlar yapar. Acaba bu tutumlarıyla Peker ve Bozkurt iktidar konumunda bulunan kişilere (Atatürk ve İnönü) karşı bilinçli ya da bilinçsiz olarak bir tavır mı dile getirmekteydiler ? Yoksa zaman geçince hareketin daha çok Atatürk'e maledilmesi doğal ya da kaçınılmaz bir süreç miydi? Peker'in, hem de bir ders kitabında ortaya koyduğu tavır, Atatürk dönemini 12 Eylül dönemine benzetmek isteyenler için aydınlatıcı olabilir.

Yine çarpıcı olan bir husus, Atatürkçülük, Atatürkçü düşünce deyince bugün hemen akla gelen 6 ok ya da 6 ilkenin, her iki yazar tarafından doğrudan pek anılmamasıdır (Bozkurt'ta 2 kez, Peker'de hiç). Bu formüleştirmeyi başarılı bulsalar, herhalde böyle yapmazlardı. Kişisel olarak ben de, Atatürkçü düşünce böyle ilkelerle anlatılacaksa, 6 okun eksik olduğunu, bilim, kültür, uygarlık ve barış oklarıyla bütünlenip 10 oka çıkması gerektiğini düşünüyorum.

7. İhtilal sözcüğünü kullanan ise Sebahattin Selek oldu : *Millî Mücadele I : Anadolu İhtilali* (İstanbul, Sıralar Matbaası, 1963).

Dikkati çeken bir nokta da yazarların komünizm, faşizm, nasyonal sosyalizm karşısında hayli yansız ve aynı zamanda uzak (özellikle Peker) bir tutum içinde olmalarıdır. Bu, herhalde o dönemle ve Türkiye'nin o sıralardaki dış siyasetiyle ilgili bir tutumdur.

Bozkurt'un insanlık tarihinin 5. çağı hangisi olacaktır sorusuna verdiği cevap devletçilik. Rusya'da ve Doğu Avrupa'da uygulandığı biçimiyle komünizmin 5. çağ olmadığı bugün ortaya çıktı ve o bakımdan Bozkurt haklı çıktı denebilir. Ama böylelikle Fukuyama'nın sözünü ettiği "tarihin sonu" gelmiş oldu mu? Herhalde ihtiyatlı insanlar bu soruya kesin bir cevap vermekten kaçınacaklardır.